

بسم الله الرحمن الرحيم

سوره مبارکه ماعون

استاد ضرابی مهر ماه ۱۳۹۹

جلسه هفتم

آیه شریفه: «وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ» - و دیگران را از ضروریات زندگی منع می کنند»

عنوان: خطر رذیله بخل

با توجه به اینکه این آخرین آیه هم مانند اولین آیه (أَرَأَيْتَ الَّذِي يَكْذِبُ بِالْدِّينِ) در این سوره شریفه همه محتوای سوره را در خود دارد، می توان پیام آیه را در بیان خطر رذیله بخل خلاصه کرد که از انکار خداوند و روز جزا ریشه می گیرد.

امام هادی علیه السلام فرمود: «الْبُخْلُ أَدْثَمُ الْأَخْلَاقِ» - بخل، مذموم ترین خلق و خوی است» (بحار الانوار، ج ۶۹، ص ۱۹۹)

پیام آیه شریفه نیز مطالبه خداوند متعال از اهل ایمان است که تکذیب دین را در رفتار بخیل ببینند که از ضروریات زندگی مردم منع می کند و همچنین تذکر است که مراقب باشند تا این رذیله در وجودشان رخنه و ریشه پیدا نکند که ریشه ایمانشان را خواهد سوزانید و برای کسانی هم که هنوز به ایمان در قلب خود دست نیافته اند و به انجام ظواهری از اسلام بسنده کرده اند، هشدار می دهد که این رذیله مانع جدی در وصول به ایمان است و آنها را مشمول تهدید هولناکی می کند که خداوند با نام «ویل» از آن یاد کرده است.

چون در این زندان بسی نتوان نشست خویشتن را باز کش از هر چه هست

دستها اول ز خود کوتاه کن بعد از آن مردانه عزم راه کن

عنوان: بخل چیست و بخیل کیست؟

بخل عبارت است از: امساک کردن و خود داری نمودن از بذل و بخشش چیزی در جایی که بر حسب دستور شرع یا عرف و عادت مردم باید بذل شود و انسان بخیل کسی است که از صرف دارایی در جای شایسته خودداری می‌کند و اجازه بهره‌مندی به دیگران نمی‌دهد و از ادای حقوق مالی خودداری می‌ورزد و اهل بخشش و کرامت و جود و احسان نیست. امام صادق (ع) می‌فرماید: «انما الشحیح من منع حق الله و انفق فی غیر حق الله عزوجل - بخیل کسی است که از پرداخت حق خدا مانند زکات و خمس خودداری نموده، در راه غیر خدا بذل و بخشش می‌کند» (معانی الاخبار، ص ۲۴۶)

گفت چشم تنگ دنیا دوست را یاقناعت پر کند یا خاک گور

عنوان: مراتب بخل در قرآن کریم

برای مفهوم بخل در قرآن کریم مراتب مختلفی از شدت و ضعف وجود دارد که در هر مرتبه اسمی و آثاری دارد. در قرآن کریم از واژه بخل با تعبیری همچون قنور، شح، ضنین و غیره یاد شده است. و غالباً از موضوعاتی که کلمه بخل و معادل‌های آن در قرآن بکار برده شده می‌توان به معنای هر یک و شدت و ضعف آن پی برد.

«الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا - کسانی که بخل می‌ورزند و مردم را به بخل وادار می‌کنند و آنچه را که خدا از فضل خود به آنها بخشیده (از آیات و احکام آسمانی) کتمان می‌کنند. و ما برای کافران عذابی خوارکننده مهیا داشته‌ایم.» (نساء/ ۳۷)

«وَأَحْضَرْتَ الْأَنْفُسَ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا - نفوس را بخل و حرص فرا گرفته. و اگر (درباره یکدیگر) نیکویی کرده و پرهیزکار باشید، خدا به هر چه کنید آگاه است.» (نساء/ ۱۲۸)

«وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ - و این رسول شما بر وحی از عالم غیب بخل نمی‌ورزد (و شما را از علم وحی خود آگاه می‌سازد)» (تکویر/ ۲۴)

«قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذَا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَثُورًا - بگو که شما اگر دارای گنجهای رحمت (بی‌انتهای) خدای من شوید باز هم از ترس فقر و خوف درویشی، بخل از انفاق خواهید کرد، که انسان طبعاً بسیار ممسک و بخیل است.» (اسراء/ ۱۰۰)

مال را کز بهر دین باشی حمل «نعم مال صالح» خواندش رسول

آب در کشتی، هلاک کشتی است آب اندر زیر کشتی، پُشتی است

عنوان: بخیل‌ترین‌ها چه کسانی‌اند؟

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «ابخل الناس من بخل بما افترض الله عليه - بخیل‌ترین مردم کسی است که نسبت به پرداخت آنچه خداوند بر او واجب کرده است، بخل بورزد» (بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۳۰۰) و نیز فرمود: «أبخل الناس من بخل على نفسه بماله و خلفه لوراثه - بخیل‌ترین مردم کسی است که مال خویش را از خود دریغ دارد و برای وارثانش بگذارد.» (غرر الحکم/ ح ۳۲۵۳)

امام رضا علیه السلام: «السَّخِيُّ يَأْكُلُ مِنْ طَعَامِ النَّاسِ لِيَأْكُلُوا مِنْ طَعَامِهِ وَ الْبَخِيلُ لَا يَأْكُلُ مِنْ طَعَامِ النَّاسِ لِنَلَّا يَأْكُلُوا مِنْ طَعَامِهِ - سخاوتمند، از غذای مردم می‌خورد، تا مردم از غذای او بخورند، اما بخیل از غذای مردم نمی‌خورد تا آنها نیز از غذای او نخورند» (عیون اخبار رضا ج ۲، ص ۱۲، ح ۲۶) رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در این باره فرمود: «ان ابخل الناس من بخل بالسلام - بخیل‌ترین مردم کسی است که در سلام کردن بخل ورزد.» (بحارالانوار، ج ۷۶، ص ۴) چه آرزوهای بلندی برای دنیایش دارد آنکه ذره‌ای از دارائی اش را حاضر به بخشیدن نیست بلکه حقوق واجبی که بر ذمه اوست حاضر به پرداخت نیست.

عشوه ابلیس از تلبیس تست در تو يك يك آرزو ابلیس تست

تا کنی يك آرزوی خود تمام در تو صد ابلیس زاید و السلام

عنوان: آثار زیانبار بخل

آتش سوزان جهنم نتیجه بخل ورزیدن است» وَ أَمَّا مَنْ بَخِلَ وَ اسْتَعْنَى * وَ كَذَّبَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى - ولی آنکه بخل ورزید و خود را بی‌نیاز پنداشت. * و پاداش نیک (روز جزا) را تکذیب نمود * بزودی راه دشواری به او خواهیم نمود» (لیل/۱۰-۸) امام علی (علیه السلام) فرمود: البخیل فی الدنیا مذمومٌ و فی الآخرة مُعَذَّبٌ مَلُومٌ - بخیل در دنیا دچار مذمت و نکوهش و در آخرت گرفتار عذاب و سرزنش می‌شود» (غررالحکم، ص ۹۱)

هر یک چندی یکی برآید ، که منم با نعمت و با سیم و زر آید ، که منم
چون کارک او نظام گیرد روزی ناگه اجل از کمین درآید ، که منم

امیرمؤمنان (علیه السلام) می‌فرماید: «مَنْ بَخِلَ بِمَالِهِ ذَلَّ، مَنْ بَخِلَ بِدِينِهِ جَلَّ - کسی که در مال خود بخل ورزد، خوار و ذلیل گردد و آن کسی که نسبت به دین خود بخل ورزد، عزیز و بزرگوار شود» (غررالحکم، ص ۵۳۳)

«النظر الى البخیل یقسی القلب - نگاه کردن به شخص بخیل، باعث قساوت و تیرگی قلب می‌شود» (بحار الانوار، ج ۵۷، ص ۳۵)

عنوان: تصور اشتباه انسان بخیل

بخل از مصادیق جهل است زیرا اگر بخیل می‌دانست در مقابل آنچه امساک می‌کند چه چیزی از دست می‌دهد هرگز چنین نمی‌کرد.

«سُئِلَ الْإِمَامُ الْحَسَنُ الْمُجْتَبَى (علیه السلام) عَنِ الْبُخْلِ فَقَالَ: هُوَ أَنْ يَرَى الرَّجُلُ مَا أَنْفَقَهُ تَلْفًا، وَ مَا أَمْسَكَهُ شَرْفًا - از امام حسن مجتبی (ع) پیرامون بخل سؤال شد؟ در جواب فرمود: معنای آن چنین است که انسان آنچه را به دیگری کمک و انفاق کند فکر کند که از دست داده و تلف شده است و آنچه را ذخیره کرده و نگه داشته است خیال کند برایش باقی می‌ماند و موجب شخصیت و شرافت او خواهد بود.» (اعیان الشیعه، ج ۱، ص ۷۷۵) «البخیلُ یَسْمَحُ مِنْ عَرَضِهِ بِأَكْثَرِ مِمَّا أَمْسَكَ مِنْ عَرَضِهِ وَ يُضَيِّعُ مِنْ دِينِهِ أَضْعَافَ مَا حَفِظَ مِنْ نَسَبِهِ - بخیل بیشتر از آنچه از مالش امساک

می‌کند از آبرویش می‌بخشد و از دین خود چندین برابر دارائی و ثروتش تباه
می‌سازد.» (غررالحکم، ص ۹۱)

از برون نرم و از درون پر زهر	هست چو مار گرزه سیرت دهر
مغرور مباش بر خط و خال و تنش	مارست جهان بترس از مکر و فنش
زهر است اگر دست نهی در دهندش	نرمی است اگر دست کشی بر بدنش

پایان سوره مبارکه ماعون

استاد ضرابی- مهرماه ۱۳۹۹